

До спеціалізованої вченої ради Д.35.051.03
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14,
зал засідань юридичного факультету,
ауд. № 409.

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка **Бойка Ігоря Йосиповича** на дисертацію **Губаня Радима Васильовича** на тему: **«Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження)»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Глибоке вивчення і критичний аналіз тексту поданої на захист дисертації, автореферату та наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, дають підстави зробити наступний висновок.

1.Актуальність обраної теми. Виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова докторська дисертація Р.В. Губаня за обраною темою є, безумовно, актуальною, про що автор переконливо доводить у вступній частині свого наукового дослідження. Автор дисертації цілком справедливо акцентує увагу на тому, що у сучасних умовах здійснення державно-правових реформ, значне місце займає адміністративна реформа, яка спрямована на розширення повноважень органів місцевого самоврядування (децентралізацію) в державі. Шкода, що останнім часом темпи децентралізації влади в Україні дещо сповільнилися, що зумовлено відсутністю необхідної підтримки у парламенті законопроекту «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації...» для його остаточного

схвалення. Метою запропонованих змін є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні. Важливою є також реалізація в Україні у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Децентралізація державної влади в Україні передбачає удосконалення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування та внесення змін в систему адміністративно-територіального устрою України. Зокрема найбільш значущим є поділ територія України на громади, які є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. Новий адміністративно-територіальний устрій України повинен ґрунтуватися на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації влади, повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

У процесі здійснення децентралізації в Україні важливим, як видається, є пошук раціонального адміністративно-територіального устрою, який складає основу територіальної організації держави, а також є каркасом усіх інших форм суспільного і державного життя.

Дисертант правильно зазначає, що інститут адміністративно-територіального устрою України має глибокі корені та давні історичні традиції. Це один з найдавніших державно-правових інститутів, який завжди виконував важливу роль у суспільному житті. Упродовж історичного розвитку України народ пов'язував з адміністративно-територіальним устроєм сподівання на створення ефективної системи державного управління, що буде служити суспільству. Крім цього, історія адміністративно-територіального устрою України збігається з історією органів державної влади України. Умови для зародження українського адміністративно-територіального устрою сформувалися з утворенням Київської Русі. Упродовж подальшої історії розвитку держави і права України адміністративно-територіальний устрій, був і залишається важливою складовою її

державно-правової системи, адже він передбачав і передбачає розподіл території держави на частини (адміністративно-територіальні одиниці), які є територіальною основою для побудови і функціонування ефективної системи органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Значного переосмислення становлення інституту адміністративно-територіального устрою України потребує кожен з періодів його розвитку. Істотні зміни в організації адміністративно-територіального устрою в Україні відбулися в ХХ – на початку ХХІ ст. Донедавна існуючий адміністративно-територіальний устрій дістався сучасній Україні у спадщину від радянських часів, коли формування адміністративних кордонів українських областей здійснювалося, перш за все, в інтересах централізованого партійно-бюрократичного управління. Здобуття державної незалежності Україною і зміна пріоритетів в організації державного управління поставили на порядок денний ефективне здійснення адміністративно-територіальних перетворень.

У сучасних умовах євроінтеграції та інформатизації суспільства важливими завданнями є удосконалення правового регулювання адміністративно-територіального устрою, приведення чинного законодавства України про адміністративно-територіальний устрій до європейських та світових стандартів. Виконання цих завдань сприятиме створенню ефективної системи державного управління і місцевого самоврядування, що буде служити суспільству. У процесі удосконалення правового регулювання адміністративно-територіального устрою в сучасній Україні серед іншого передбачається вивчення і узагальнення як міжнародного, так і національного історичного досвіду. Не дивлячись на те, що історія адміністративно-територіального устрою в Україні досліджувалася багатьма вченими-правознавцями (О. Андрощук, С. Архипова, Я. Верменич, В. Смолій, Л. Гуцало, М. Козирева, В. Левін, І. Савченко, О. Сагач, І. Скуратович, В. Шабельникова та ін.), низка питань ще залишається поза увагою вчених. Важливо, як видається, глибше пізнати систему адміністративно-територіального устрою та визначити особливості розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

У контексті реалізації цього завдання актуальним видається дисертаційне дослідження Губаня Радима Васильовича на тему: «Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження)». Актуалізує обрану здобувачем тему дисертаційного дослідження пошук у сучасний період в Україні ефективної моделі формування та функціонування державно-правової системи і створення законодавства, які б відповідали вимогам європейських стандартів. Завдяки історичній ретроспективі можна встановити, що на сучасному етапі розвитку державної політики все більше виокремлюються проблемні питання, пов'язані з захистом державного суверенітету і територіальної цілісності України. Тому для удосконалення сучасної державно-правової системи в Україні необхідним є переосмислити, узагальнити історичний досвід, вивчити його позитивні і негативні аспекти, а відтак використати все корисне і необхідне для сучасного розвитку України.

Усе вище наведене свідчить про незаперечну актуальність і своєчасність дисертаційного дослідження Губаня Р. В. на тему: «Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження)». Актуальність теми докторської дисертації Губаня Р.В. посилюється також тим, що у сучасній Україні важливо врахувати історичний національний правовий досвід і використати результати наукових досліджень для удосконалення чинного законодавства України. Обрана Губанем Р.В. тема дисертаційного дослідження є актуальною, важливою і корисною для національної історико-правової науки, а тому заслуговує на схвалення і підтримку.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації забезпечена на високому науковому рівні. Особливим внеском здобувача можна вважати детальний аналіз архівних справ, які є найбільшою цінністю в цьому історико-правовому дослідженні. Здобувачем у науковий обіг введено значний масив невідомих архівних матеріалів, документів, які містяться в архівних фондах Центрального державного

архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного історичного архіву України, Державного архіву Київської області, Державного архіву м. Києва, Галузевого державного архіву Служби безпеки України. У цих фондах зберігається документальна інформація про становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою в Україні у ХХ – на початку ХХІ століття. У процесі написання дисертації залучалися довідкова література та мемуари.

Достовірність положень дисертації, в яких конкретизовано наукову новизну, забезпечується також обґрунтованими посиланнями на наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених, а також сумлінним використанням широкої джерельної бази (1480 найменувань).

У дисертаційному дослідженні Губаня Р.В. в цілому вдало сформульовано теоретичні положення, зокрема актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження. Аналіз змісту дисертації та автореферату Губаня Р.В. свідчить про те, що сформульовані мета і завдання дослідження повною мірою досягнуті.

Аналіз рецензованої дисертації дає підстави стверджувати, що, враховуючи хронологічні межі дослідження, автору довелося шукати раціональну структуру дослідження. Варто зазначити, що це йому вдалося. Структура дисертації Губаня Р.В. не викликає заперечень. Вона цілком пов'язана з метою, тими завданнями, які поставив перед собою здобувач та специфікою дослідження предмета та об'єкта. Дисертація складається з вступу, п'яťох розділів, що містять 18 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Виклад змісту дисертації цілком логічний та послідовний.

За своїм змістом дисертація Губаня Р.В. є історико-правовою працею, яка вписується у науково-дослідну тематику кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)».

Як і належить ґрунтовній і кваліфікованій науковій роботі, дисертація Губаня Р.І. починається з вступу, в якому обґрунтовано актуальність наукового дослідження, наголошено на зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами. Авторіві, на наше переконання, вдалося чітко та вичерпно визначити мету, завдання, об'єкт, предмет дисертації. Ґрунтовно охарактеризовано методологічну основу дисертації та сформульовано наукову новизну, а також викладено основні положення, що виносяться на захист, вдало визначено наукове й практичне значення одержаних результатів, вказано на їхню апробацію та публікації.

У першому розділі **«Історіографія проблеми, джерельна база та методологія дослідження»** (с.32-58) ґрунтовно проаналізовано стан наукового вивчення проблеми в українській історико-правовій літературі, класифіковано джерельну базу дослідження, детально охарактеризовано методологію дисертації. Дисертант вдало використав сучасні рекомендації щодо належного висвітлення історіографічних, джерелознавчих і методологічних аспектів проблеми. Позитивною рисою роботи є загалом відмінне знання історіографії проблеми, активне використання наукових здобутків українських вчених, в т. ч. не лише правознавців, а й представників суміжних наук. Здобувач ретельно опрацював опубліковані першоджерела, що характеризують становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття, доповнив їх новими матеріалами, виявленими під час власних архівних пошуків (увів до наукового обігу кілька десятків нових документів). Здійснений аналіз історико-правової літератури дозволив автору сформулювати концептуальне бачення проблемних питань щодо ролі та місця адміністративно-територіального устрою в державному механізмі України в ХХ – на початку ХХІ століття, а також обґрунтувати висновок, що у попередній і сучасній історико-правовій науці відсутнє комплексне наукове дисертаційне дослідження з даної теми.

Переконливою і багатогою є джерельна база дослідження. Її систематизовано та висвітлено у підрозділі 1.2 (с.44-50), у якому дисертант проаналізував джерельну

базу дослідження, зокрема щодо становлення і розвитку адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття. Джерельну базу дисертації репрезентовано, насамперед, архівними документами та матеріалами, які зосереджені в архівних сховищах та бібліотеках України.

Докторська дисертація Губаня Р.В. спирається на системну і довершену методологічну основу. Заслуговує на підтримку прагнення автора дисертації використати для дослідження систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Система та особливості застосування наукових методів дослідження детально проаналізовано в окремому підрозділі дисертації 1.3. (с.50-58), у якому ґрунтовно розкрито авторську методологічну концепцію рецензованої дисертаційної праці. Напрацювання здобувача у цьому напрямку можуть бути враховані у дискусії стосовно періодизації історії держави і права України, навколо якої серед істориків права триває жвава дискусія. В цілому правильне використання методологічного інструментарію, коректне ставлення до наукових здобутків попередників і опора на першоджерела забезпечили загалом достовірність результатів рецензованого дослідження.

Цікавим і аргументованим є **другий розділ «Становлення і розвиток правового регулювання адміністративно-територіального устрою України»**, в якому у порівнянні з існуючою історико-правовою літературою всебічно і об'єктивно проаналізовано правове регулювання адміністративно-територіального устрою на українських землях до початку ХХ ст.

Заслуговує уваги наукова позиція автора про те, що формування адміністративно-територіального устрою на українських землях розпочалося у процесі утворення княжої держави - України-Руси. Однак через агресію монголо-татар у першій половині XIII ст. ця рання українська держава розпалася. Її спадкоємницею і наступницею стала Галицько-Волинська держава, яка продовжила державотворчі традиції на українських землях. Однак часті спустошливі татарські набіги, боярські міжусобиці, економічні проблеми послабили політичну й економічну могутність Галицько-Волинської держави, чим скористались сусідні держави, котрі окупували її територію. У результаті

агресивних дій сусідніх держав українські землі опинилися у їхньому складі. У той час, а також в пізніші часи адміністративно-територіальний устрій на українських землях відображав як національні традиції українців, так і політичні інтереси й систему управління держав, до яких у різні часи входили українські землі. Основними одиницями адміністративно-територіально поділу на українських землях були волості, воєводства, повіти, полки, сотні, курені, комітати (жупи), дистрикти, губернії, провінції, намісництва, округи, райони, області.

Здобувач вдало критично проаналізував становлення правового регулювання адміністративно-територіального устрою на українських землях у період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. Автор цілком справедливо зазначає, що у ході української революції 1917–1921 робилися спроби змінити адміністративно-територіальний поділ українських земель, але зреалізувати їх не вдалося.

У дисертації вдало визначено характерні риси трансформації правового регулювання адміністративно-територіального устрою на українських землях у міжвоєнний період. Заслуговує на увагу характеристика особливостей правового регулювання адміністративно-територіального устрою на українських землях у період Другої світової війни (1939 – 1945 рр.). До здобутків дисертанта варто віднести ґрунтовний аналіз правового регулювання адміністративно-територіального устрою УРСР у післявоєнний період. Позитивної оцінки заслуговує характеристика правового регулювання адміністративно-територіального устрою в незалежній Україні.

Важливим для рецензованої дисертації є розділ 3 **«Еволюція правового статусу Автономної Республіки Крим, області, району та сільради як адміністративно-територіальних одиниць»** (с.174-276), у якому на належному науковому і методологічному рівні охарактеризовано становлення та розвиток правового статусу Автономної Республіки Крим, області, району та сільради як адміністративно-територіальних одиниць.

Безперечним достоїнством докторської праці Губаня Р.В. є ґрунтовна характеристика еволюції правового статусу області як адміністративно-територіальної одиниці. Автор справедливо наголошує, що обласний устрій на українських землях у складі УСРР був запроваджений в 1932 р. з метою скорочення видатків на державний апарат. Однак у 1937 р., 1938 р., 1939 р., 1940 р., 1944 р., 1946 р., 1954 р., 1959 р. до нього було внесено низку змін. Причому зміни у 1939 р., 1940 р., 1946 р. та 1954 р. були пов'язані із включенням до складу УРСР нових територій: у 1939 р. – територій Західної України, у 1940 р. – Північної Буковини та Бессарабії, 1946 р. – Закарпаття, 1954 р. – Кримського півострова. Дисертант аргументовано переконує, що у сучасних умовах на обласному рівні спостерігаються значні диспропорції як щодо кількості населення, так і щодо наявності території. Причому в деяких випадках за цими критеріями області відрізняються одна від одної більше ніж у 3 рази. Дисертант обґрунтовано доводить необхідність реформування обласного устрою у сучасній Україні.

У дисертації Губаня Р.В. комплексно проаналізовано еволюцію правового статусу району як адміністративно-територіальної одиниці. Додаткової аргументації отримало в дисертації положення про те, що правовою підставою для утворення району як адміністративно-територіальної одиниці стало рішення ВУЦВК, ухвалене в жовтні 1922 р. Відповідно до нього райони створювалися з чисельністю населення від 25 до 40 тис. осіб. Однак у радянський період кількість районів постійно зазнавала змін. У дисертації цілком справедливо зазначено, що це залежало як від змін системи адміністративно-територіального устрою (ліквідація округ спричинила укрупнення районів, а створення областей – розукрупнення), так і від волі політичного керівництва державою.

Здобувач розкрив еволюцію правового статусу сільради як адміністративно-територіальної одиниці. З цим положення важко однозначно погодитися, оскільки сільрада була органом місцевої державної влади, а не адміністративно-територіальною одиницею. Автор дисертації переконливо доводить, що після здобуття більшовиками влади перед ними постало питання про керівництво

селянськими масами, які переважно неприхильно ставилися до нової влади. У зв'язку з цим виникло питання про утворення нового органу управління – сільради. Населені пункти, в яких було менше ніж 1000 осіб, об'єднувалися для створення спільної сільради як органу управління, а не як адміністративно-територіальної одиниці. І лише в «Положенні про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» 1981 р. сільрада визначається як адміністративно-територіальна одиниця. Незважаючи на відсутність у Конституції України такої адміністративно-територіальної одиниці, як сільрада, де-факто вона продовжила існування. Проте в проєкті змін до Конституції України, запропонованих Президентом України в 2015 р., передбачається утворення такої адміністративно-територіальної одиниці як громада.

Значним науковим результатом дослідження Губаня Р.В. є розділ 4 **«Еволюція правового статусу населених пунктів та районів у містах як адміністративно-територіальних одиниць»** (с.281-338), у якому з використання широкої джерельної бази розкрито еволюцію правового статусу міських населених пунктів, району в місті та сільських населених пунктів як адміністративно-територіальних одиниць.

Здобувач справедливо зазначив, що першим нормативно-правовим актом, прийнятим в УСРР, який регулював статус міських населених пунктів як адміністративно-територіальних одиниць, стала «Інструкція про порядок перечислення залюднених пунктів до розряду міських або сільських осель», затверджена постановою ВУЦВК та РНК 16 квітня 1924 р. Щодо змісту четвертого розділу доречно відзначити ґрунтовний аналіз і правову оцінку Указу Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок віднесення населених пунктів до категорій міст, селищ міського типу і робітничих селищ Української РСР» від 30 грудня 1956 р., у якому запропоновано диференціацію міських населених пунктів.

Автор дисертації вдало проаналізував еволюцію правового статусу району в місті як адміністративно-територіальної одиниці. Особливий інтерес має

характеристика еволюції правового статусу сільських населених пунктів як адміністративно-територіальних одиниць. Дисертант доводить, що сільські поселення є найдавнішим типом населених пунктів в Україні.

У розділі 5 «Еволюція правового статусу міст Києва та Севастополя як адміністративно-територіальних одиниць» (с.341-402) автор на належному науковому і методологічному рівні простежив динаміку утворення та ліквідації районів у місті, дослідив причини, які спонукали до перегляду районного у місті поділу, проаналізував проекти утворення нових районів у місті, окремо розглянув питання розширення меж столиці.

У дисертації розкрито еволюцію правового статусу міста Севастополя як адміністративно-територіальної одиниці. Автором зазначено, що спеціальний статус міста був зумовлений розташуванням на його території військово-морської бази Чорноморського флоту СРСР (згодом Російської Федерації) та Військово-морських сил України. Дисертант дає правову оцінку так званому «референдуму» щодо статусу міста, його відповідність принципам та нормам міжнародного та українського права.

Дисертаційне дослідження Губаня Р.В. завершують логічні і продумані висновки, котрі підкреслюють його актуальність і науковий рівень.

Докторська дисертація Губаня Р.В. виконана з використанням юридичної та історичної термінології, відповідних правових понять, є збалансованою щодо розкриття історичного й правового матеріалу, містить фаховий ґрунтовний аналіз чинних у досліджуваній період нормативно-правових актів, загалом історико-правової дійсності, заповнює прогалини в науці історії держави і права.

3. Достовірність і наукова новизна положень, висновків та рекомендацій.

Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, яка сформована дисертантом ґрунтовно, самостійно і викладена на дисертаційному рівні зі спеціальності 12.00.01. Дисертація Губаня Р.В. є одним із комплексних в Україні історико-правових досліджень становлення та розвитку адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття

У рецензованій дисертації розроблено новий концептуальний підхід до аналізу становлення та розвитку адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття. В основу цього підходу на підставі маловідомих архівних джерел, спираючись на останні розробки істориків права концептуально та системно відтворено процеси становлення та розвитку адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття, а також узагальнено актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовної практики історичний національний досвід його функціонування.

Автором аргументовано визначено, що попри декларований економічний підхід до реформи адміністративно-територіального устрою, його зміни в УСРР у 20-ті роки визначалися боротьбою із селянсько-повстанським рухом, який потребував наближення адміністративних центрів до осередків протистояння.

Значення і цінність наукової новизни дисертаційного дослідження Губаня Р.В. полягає також в тому, що ним введено в науковий обіг значний масив архівних джерел, завдяки яким продемонстровано зв'язок між тоталітарним режимом та нехтуванням органами публічної влади думки громадян щодо адміністративно-територіального устрою держави, що виявилось як у ігноруванні історичних традицій правового регулювання адміністративно-територіального устрою, так і неврахуванні позиції населення стосовно конфігурації адміністративно-територіальних одиниць.

Грунтовне вивчення дисертаційної теми дало можливість дисертанту з новітніх наукових позицій обґрунтувати, що неефективність реформ адміністративно-територіального устрою у 20-30-ті роки ХХ ст. визначалася не лише відсутністю належного наукового супроводу, а й недостатньою комунікацією між державними інституціями, браком коштів, кваліфікованих працівників та низьким рівнем їх мотивації.

Особливу наукову цінність має розкриття зв'язку між відсутністю правового регулювання адміністративно-територіального устрою в УРСР на рівні закону та волюнтаристським підходом, який залежав від політичної кон'юнктури,

результатом чого стали значні диспропорції адміністративно-територіальних одиниць як за площею, так і за чисельністю населення;

4. Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів дослідження в опублікованих працях. Ознайомлення із змістом дисертації дає підстави стверджувати, що сформульовані здобувачем положення, висновки, узагальнення є такими, що характеризуються науковою новизною і у сукупності забезпечують успішне розв'язання конкретної наукової проблеми, яка має істотне значення для української науки держави і права. Наукове значення результатів дослідження полягає в тому, що положення і висновки сформульовані у дисертаційному дослідженні збагачують українську історико-правову науку положеннями щодо становлення та розвитку адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття, теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації дисертаційного дослідження можуть використовуватися у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі та правотворчій роботі.

Основні положення та висновки дисертації викладено у 63 наукових працях: в індивідуальній монографії, 2 навчальних посібниках, 17 статтях у наукових фахових виданнях України, 6 у періодичних видання інших держав з юридичних наук, 7 наукових публікаціях, що додатково висвітлюють результати дослідження, 30 тезах наукових доповідей та повідомлень на наукових і науково-практичних конференціях і круглих столах. Ці наукові праці присвячені різним аспектам проблеми і не дублюють одна одну. Крім того, результати дисертаційного дослідження Губаня Р.В. успішно апробовані на кафедральних заходах, на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Автореферат відповідає змісту дисертації, достатньою мірою розкриває її основні положення і загалом відповідає чинним нормативним вимогам. Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.01, з якої вона й подана до захисту.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу науковий, логічний,

чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

5. Зауваження до змісту дисертації. У цілому, викладене свідчить про такі позитивні риси дисертації Губаня Р.В. як актуальність, наукова новизна, практична значущість, методологічна обґрунтованість та доступність для сприйняття. Водночас дисертація, як і кожна дійсно вагома творча праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. В рамках цього відгуку варто зупинитися на деяких конкретних дискусійних положеннях, твердженнях, що потребують додаткової аргументації, зауваженнях і побажаннях до її автора, а саме:

1. Викликає певне застереження досить часте використання, особливо у назвах розділів 3, 4 і 5 та у підпунктах цих розділів дисертації, однакового формулювання «еволюція правового статусу Автономної Республіки Крим, області, району, сільради та інших як адміністративно-територіальної одиниці». Завдання дисертанта, як видається, полягало у комплексному аналізі та з'ясуванні особливостей становлення і розвитку адміністративно-територіального устрою в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст., а також визначенні взаємозв'язку та взаємовпливу адміністративно-територіального устрою з організацією системи центральних і місцевих органів державної влади та управління, органами самоврядування. Адже, як відомо, адміністративно-територіальний устрій (адміністративний поділ) — поділ території країни на окремі частини — адміністративно-територіальні одиниці (губернії, провінції, області, округи, повіти), залежно від якого створюються і діють органи державної влади та місцевого самоврядування. У плані і змісті рецензованої дисертації не завжди прослідковується взаємозв'язок та взаємовплив адміністративно-територіального устрою з організацією системи центральних і місцевих органів державної влади та управління, органами самоврядування. Як видається, доцільно було змістовніше розкрити дану тему, наприклад, подавши розділ III і підпункти у такій редакції: «Історико-правові аспекти формування правового статусу Автономної Республіки

Крим, області, району та сільради як адміністративно-територіальних одиниць в Україні.

3.1. Еволюція правового статусу Автономної Республіки Крим як адміністративно-територіальної одиниці та його вплив на утворення та діяльність відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

3.2. Розвиток правового статусу області як адміністративно-територіальної одиниці та його вплив на формування органів державного управління.

3.3. Становлення правового статусу району як адміністративно-територіальної одиниці та його вплив на організацію державного управління.

3.4. Формування правового статусу сільради як адміністративно-територіальної одиниці та його значення для розвитку місцевого самоврядування».

У запропонованому плані рецензованої дисертації можна було глибше розкрити зміст даної наукової проблеми.

2. Деякі застереження стосуються історіографії і джерельної бази дослідження. Одним з дослідницьких завдань, висунутих дисертантом, є з'ясування стану наукового вивчення теми в історико-правовій літературі і характеристика джерельної бази рецензованого дисертаційного дослідження (с. 23-24 дис., с. 3 авт.). Підрозділи 1.1.-1.2. присвячені виканню саме цього завдання. З їхнього змісту вбачається, що автором було проведено аналіз доволі широкої джерельної бази. Проте, із тексту роботи чітко не простежується позиція автора щодо обраних критеріїв, покладених в основу класифікації проаналізованих історико-правових джерел. Під час аналізу історико-правової літератури дисертантом не завжди чітко визначається, який внесок зробили попередні вчені-правознавці, а що належало зробити і що зроблено дисертантом. Наприклад, не зазначено, що більше зроблено дисертантом у своїй науковій праці від Я. Верменича, І. Скуратович та ін. На наш погляд, робота безсумнівно виграла, якби Губань Р.В. приділив більше уваги висвітленню наукових підходів щодо критики першоджерел. Крім цього, аналіз викладеного в підрозділі 1.1. матеріалу свідчить про те, що дисертантом використано значну кількість історико-правової літератури, однак основний її масив становлять наукові здобутки радянських

(російських та українських) істориків права. Але, оскільки ці джерела випробували на собі значний вплив комуністичної ідеології та заангажованість партійних настанов того часу, то для повного, всебічного і об'єктивного історико-правового дослідження радянського періоду було б доцільно звернутись до проблем права радянського періоду, викладених у працях зарубіжних дослідників (наприклад, Норман Дейвіс, Норман Неймарк) та ширше використати публікації української діаспори, таких, наприклад, як К. Лоський, О. Андрієвський тощо.

3. Автором дисертації у достатній кількості опрацьовано архівні джерела Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного історичного архіву України, Державного архіву Київської області, Державного архіву м. Києва, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, які дали змогу на високому науковому рівні висвітлити окремі аспекти правового регулювання адміністративно-територіального устрою в УРСР. Проте, враховуючи, що дисертація носить комплексний історико-правовий характер, зауважимо, що недостатньо уваги приділено дослідженню фондів державних архівів інших областей, наприклад Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Закарпатської областей, опрацювання яких, на наш погляд, значно підвищило б наукову та практичну цінність рецензованого дослідження.

4. У дисертації на с. 211, 245 та 246 згадується М. Хатаєвич - секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У, проти якого, як справедливо зазначає дисертант, СБУ згодом порушила кримінальну справу за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932-1933 рр. (с.211 дисертації). Як видається, на виконання декомунізаційних законів України дисертанту доцільно було б дати правову оцінку діяльності М.Хатаєвича як одного з організаторів Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Крім цього, у дисертації здобувач часто використовує сучасні правові терміни "адміністративно-територіальний устрій", "правова система", "політична система", «державна влада», «адміністративно-територіальна одиниця» тощо. Таке накладення сучасної термінології на правову дійсність та правові інститути досліджуваного періоду видається не зовсім виправданим. На

наш погляд, доречним було б зупинитися на використанні тогочасної термінології, при цьому роз'яснивши зміст термінів не у тексті, а в окремому термінологічному словнику (сформувавши його як окремий додаток до дисертації).

5. У роботі є деякі неточності. Так, у підрозділ 2.3. називається «Трансформація правового регулювання адміністративно-територіального устрою українських земель у міжвоєнний період (1922 – 1938 рр.)», у той час як міжвоєнний період у історичній та історико-правовій літературі вважається періодом між двома світовими війнами, тобто 1918-1939 рр. Виявлено деякі неточності на с. 10 автореферату, зокрема «Західноукраїнські землі, внаслідок поділів Речі Посполитої, опинилися у складі Австро-Угорської імперії», у той час як західноукраїнські землі, внаслідок поділів Речі Посполитої, опинилися у складі Австрійської монархії, яка у 1867 р. трансформувалася у Австро-Угорську імперію. Крім цього, у роботі мало використано європейського досвіду, а більше російського.

6. Додаткової аргументації, на наш погляд, потребує чотирнадцятий висновок автора про чотири етапи законотворчості періоду незалежності України з питань адміністративно-територіального устрою, у якому дисертант виділяє: а) 1-й етап – 1991 – 1996 рр., для якого характерним було функціонування нормативно-правової бази з питань адміністративно-територіального устрою, прийнятої в УРСР; б) 2-й етап – 1996 – 2005 рр., який характеризувався унормуванням системи адміністративно-територіального устрою в Конституції України 1996 р. та невдалими спробами прийняття Закону України, в якому б конкретизувалися її норми. в) 3-й етап – 2005 – 2015 рр., у ході якого основна увага була сконцентрована на базовому рівні адміністративно-територіального устрою і який завершився у 2015 р. прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». На жаль це констатація факту. Проте чомусь не дано власної оцінки, коментаря з приводу політики держави щодо удосконалення адміністративно-територіального устрою України тощо.

7. Дискусійним видається десятий висновок автора про те, що «Вивчення конституційно-правових актів Української Соціалістичної Радянської Республіки засвідчило відсутність правового регулювання адміністративно-територіального устрою у Конституціях 1919 і 1929 рр. Лише в нормах Основного Закону 1937 р. знайшов відображення обласний рівень. Попри наявність у Конституції (Основному Законі) УРСР 1978 р. глави «Адміністративно-територіальний устрій Української РСР», система адміністративно-територіального устрою республіки не була чітко окреслена». Видається за доцільним пояснити, чим це було зумовлено.

8. Як відомо, цінність кожної історико-правової праці полягає у її практичності, якою можна підтвердити, спростувати чи заперечити ті чи інші традиції, досвід, висловити пропозиції щодо удосконалення правового регулювання сучасних суспільних відносин, чи чинного законодавства України тощо. Виходячи з цього, цікавим було б обговорити на захисті відношення автора до можливостей на основі вивченого історичного досвіду запропонувати корисні конкретні пропозиції щодо удосконалення адміністративно-територіального устрою у сучасній Україні; визначити основні пріоритети сучасної державної політики України щодо єдності та цілісності державної території, децентралізації влади, повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

6. Висновок про відповідність дисертації нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Висловлені зауваження і пропозиції зумовлені складністю дослідження проблеми, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Губаня Р.В., оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Це дозволяє зробити висновок про те, що рецензована дисертація Губаня Р.В. є цікавою, актуальною, самостійною, завершеною творчою науковою працею. Вона відповідає профілю спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

На підставі зазначеного вважаю, що дисертація **Губаня Радима Васильовича** на тему: «**Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження)**», є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові обґрунтовані результати у галузі української історико-правової науки, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему та мають вагоме наукове і практичне значення для утвердження Української демократичної правової держави, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – **Губань Радим Васильович** – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент
 доктор юридичних наук (12.00.01),
 професор, завідувач кафедри історії держави,
 права та політико-правових учень
 Львівського національного університету
 імені Івана Франка

Підпис Бойка І.Й. підтверджую
 Вчений секретар
 Львівського національного університету
 імені Івана Франка

Бойко І.Й.

Грабовецька О.С.